

לשוננו לעם

עורכים: שושנה בהט, יוסף עופר, דוד טלשיר

מתוך

כרך מד, תשנ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מדרש השם מכרה

"שמעון ולוי אחים, כלי חמס מכרתיהם...": כיצד נבין את מכרתיהם בדבריו הלא-מחמיאים של יעקב לשמעון וללוי? בבראשית רבה פרשה צ"ט נאמר:

מכרתיהם – אמר רבי יוחנן לשון יוני הוא, קורין לחרבות מכירין, ויש אומרי מכרותיהן מגירותיהן כמה דא' אמר "מכורותיך ומולדותיך" (יחז' טז, ג).
מהדורת תיאודור-אלבק, עמ' 1278

גם רש"י הביא את שני הפירושים האלה. הראשון מסתמך על μάχαυρα היוונית, היינו 'סכין'; והשני נסמך על מכורה ביחזקאל ועל תרגום אונקלוס: "בארע תותבותהון", כלומר 'בארץ מגורותיהם'. פירוש אחר הציעו תרגום השבעים היווני והתרגום הסורי המכונה פשיטתא, בבארם מכרתיהם 'טבע'.
ופירוש רביעי שהוצע מסתמך על מ-כ-ר שבגעז ובערבית הוראתו 'עצה', מְזָמָה (ועיין J. Barr, *Comparative Philology and the Text of the Old Testament*, Oxford 1968, pp. 57, 270).

מי שאוזנו רגישה לצדה הספרותי של הלשון, מתקשה לקבל את הפירושים הללו. 'חרב', 'ארץ מכורה', 'טבע' ו'מזימה' – כולם יש להם במה להסתייע, כולם מבוססים לכאורה, אף על פי כן חסרה בהם אותה תחושת שמחה של התרת הספק. כאן מתבקש ביאור פשוט, ארצי יותר, בעיקר אחרי הצירוף המופשט, הגבוה, "כלי חמס".

ושמא מדובר במלה אבודה? שד"ל העלה הצעה מעניינת:

בסורי מְכָר ענינו נתינת אשה לאיש, וקוראים לארוס מְכוּרָא ולאירוסין מכורָא. ומזה כלי חמס מכרותיהם, מה שאמרו לשכם ונתנו את בנותינו לכם, לא היה אלא כלי ותחבולה של חמס.

אוהב גר, וינה 1830, עמ' 115

לוצאטו מעלה אפוא את הסברה שמדובר בהתחתנות עם שכם. נצעד אנו עוד צעד קדימה: אם אכן מדובר בנתינת אישה לאיש, שמא נהגה אז בלשון הדיבור מְכָרָה בהוראת 'אישה שנמכרה לבעלה שתלד לו', והיא קניין

בעלה, לאו דווקא לשון של כבוד – אולי להבדיל מן האישה העצמאית, הפעילה בתחומי החיים, שרחוק מפנינים מְכָרָה; אולי "אשה מְשַׁקֶּלֶת" (משלי יט, יד) היא האישה שאי אפשר לקבלה בירושה או לקנותה כאחת המְכָרוֹת. כך נשמעים אפוא דברי הכעס שמטיח יעקב בשמעון ובלוי: "כלי חמס מְכַרְתִּיהֶם", כלומר הם התחתנו – ולא בכבוד – עם כלי החמס שלהם, הילכך אין לי חפץ בהם, "בסדם אל תבא נפשי, בקהלם אל תחד כבדי".

ביאור זה עולה יפה אף עם החלופה מְכֹרָה בדברי יחזקאל (טז, ג): "מְכַרְתִּיךְ וּמַלְדִּיתִיךְ מֵאַרְץ הַכְנַעֲנִי אֲבִיךָ הָאֹמְרִי וְאֹמֵד חֲתִיתִּי" – הנה אֲמוֹתֶיךָ (המְכָרוֹת?) ואבותיך כנענים, שלא דאגו לך ולא חסה עלייך עינם. ועוד ביחזקאל (כא, לה): "במקום אשר נבראת, בארץ מְכָרוֹתֶיךָ אֲשַׁפֵּט אותך" – בארץ שבה נמכרת לאיש והיית לְמְכָרָה; אולי מְכָרוֹתֶיךָ – להבדיל מן קְלוֹלוֹתֶיךָ (= טקס שבו היית לכלה מְכֹבֶדֶת). וחיזוק לדבר בהמשך דבריו: "והשבתי אתם [את מצרים]... על ארץ מְכֹרְתָם" וגם כאן לאו דווקא לשון של כבוד.

אם נתקבל אפשרות קיומה של מְכָרָה בהוראת 'אישה שנמכרה לבעלה', תתפרש מכאן אף מְכֹרָה, 'הארץ שבה ניתנו האמהות לאיש כדי שתלדנה, ארץ המְכָרוֹת'. ואם כן המ"ם במְכֹרָה היא שורשית (לא כ-ו-ר), והמשקל הדקדוקי הוא כמשקל פְּזוּרָה.

בתקופתנו אין סיבה מיוחדת לחדש את מְכָרָה בשימוש יום-יומי: אין היא מחמיאה כל עיקר לנשים, ואף לא לגברים שזה היה מנהגם. אם אמנם נהגה המלה בתקופת המקרא, אולי גם בעלי המקרא לא אהבו אותה במיוחד, שכן היא מופיעה מעט פעמים, ובהקשרים של ביזוי או גידוף. אך אם יש בכך כדי להמחיש את כעסו של יעקב על שני בניו בעלי הזרוע – דיינו.